

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1227>

Geliş Tarihi: 25.02.2018

Kabul Tarihi: 24.03.2018

OSMANLI TAŞRA TEŞKİLATININ ALT BİRİMİ MAHALLEYE BİR ÖRNEK: BOLU ESKİ CAMİ MAHALLESİ

Mehmet SÜME*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı taşra teşkilatının en alt birimi olan mahallenin özelliklerini, Bolu Eski Cami Mahallesi örneğinde açıklamaktır. Osmanlı şehrinde mahalle birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin oluşturduğu topluluğun yaşadığı yerdir. Yapmış olduğumuz bu çalışmada mahallenin idari yapısına ilişkin bilgiler verilecektir. İdari yapı söz konusu olduğunda imam ve muhtarlar ön plana çıkmaktadır. Eski Cami Mahallesi'nde görev yapan imam ve muhtarlar tespit edilecektir. Nüfus sayımı yapılırken kişilerin meslekleri belirtilmiştir. Bu verilerden yararlanılarak Eski Cami Mahallesi'nin ekonomik yapısı aydınlatılacaktır. Haneye ilişkin verilen bilgiler ise mahallenin sosyal yapısı hakkında bilgi verecektir.

Osmanlı şehrinin merkezinde cami onun yanında bedesten/ han bulunur. Şehir bu merkezin etrafında sıralanan diğer mahallelerden oluşur. Bolu, Osmanlı şehrinin bu genel özelliklerini yansıtır. Eski Cami Mahallesi adını Bolu'nun en eski camilerinden biri olan Yıldırım Bayezid Camii'nden alarak şehrin merkezinde yer almıştır. Mahalle günümüzde de aynı özelliğini sürdürmektedir. Ağırlıklı olarak nüfus ve temettuat defterlerinden yararlanılarak XIX. yüzyılda Bolu Eski Cami Mahallesi'nin idari, sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Şehir, Bolu, Mahalle, Eski Cami Mahallesi.*

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Bölümü.

An Example Of Settlement Which Is Subunit Of Ottoman Provincial Organization: Old Mosque Settlement Of Bolu

Abstract

Old Mosque Neighborhood typifies an Ottoman neighborhood. The purpose of this study is to explain characteristics of a typical Ottoman neighborhood with the example of the Old Mosque Neighborhood. Every people in the same neighborhood knew each other in the Ottoman period. These people were responsible for the actions of others in the neighborhood. The people helped each other. If a place had these characteristics, the place was named as “neighborhood”. In this study, information about administrative structure of the settlement will be given. When it comes to administrative structure, imams and muhtars come into prominence. Imams and muhtars who worked in the Old Mosque Settlement will be identified. While census was being conducted, people were asked to state their jobs. With the benefit of these data, economic structure of the Old Mosque Neighborhood will be enlightened. Information about households will give information about social structure of the settlement.

There were a great mosque and a grand bazaar in the city center. A city consists of other neighborhoods which were around that city center. Bolu reflects the general characteristics of an Ottoman city mentioned above. The Old Mosque Neighborhood was named after Yıldırım Bayezid Mosque which was one of the oldest mosques in Bolu. This neighborhood was in the city center. The neighborhood is in the city center today too. This study examines administrative, social, economic structures of the Old Mosque Neighborhood in the 19th century with the benefit of census records and temettuat registers.

Key words: *City, Bolu, Neighborhood, Old Mosque Neighborhood.*

GİRİŞ

Şehir insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirilen en önemli, fiziki ürün ve insan hayatını çevreleyen bir yapıdır. Bu yönüyle şehir imajı, İslam kültüründe cennet tasavvurunun bir yansımasıdır. Kendi cennetini, şehirlerini inşa edecek insanların vücuda getireceği şehrin plan, şekil, üslup ve mimari özelliklerini belirlemeleri gerekir. Bu onların en temel görevidir (Cansever, 2010:17, 25). Zira, “*Her nesil inşa ettiği binalara biyografisini yazar.*” (Miller, 1996: 268, aktaran: Uğur, 2005: 9) Tarihi süreç içinde bütün gelişmiş toplumların kurmuş olduğu şehirlerin merkezinde mabet ve pazar yeri bulunmaktadır. İslam, buna bağlı olarak Osmanlı şehirleri de

merkezde bulunan Cuma Cami (Ulu camii) ve pazar yerinin etrafında kurulan mahallelerden oluşmaktadır (Kuban, 1968: 55; Bayartan, 2005: 98,99).

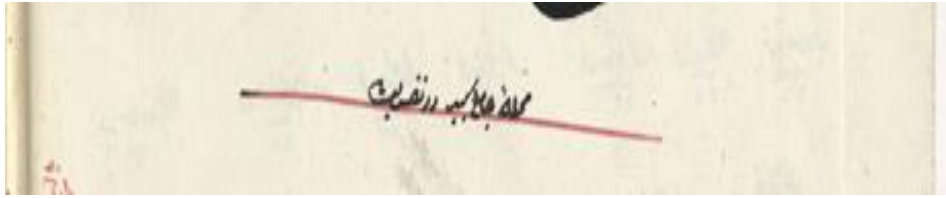
Osmanlı belgelerinin dilinde şehir “*cuma kılınır ve pazar kurulur yer*” şeklinde tanımlanmıştır. Şehirlerin çekirdeğini cuma camisiyle, şehrin önemine göre genellikle haftanın belirli günlerinde pazar yeri olarak ta kullanılan küçük bir meydan oluşturmuştur. Osmanlı şehir planına egemen olan bir diğer unsur ise yine merkezde yer alan bedesten/handırlar (Şahin, 2010: s.441; Bayartan, 2005: s.88). Osmanlı şehrinin yapısını ve özelliklerini belirlemeye çalışırken dikkat etmemiz gereken ilk husus Osmanlı şehrinin bir sentez olduğu gerçeğidir. Bu sentezde yerel unsurlar, İslami öğeler ve Orta Asya Türk uygarlığının etkileri yer alır. Osmanlı şehirde mahalle ise birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin meydana getirdiği topluluğun yaşadığı yerdir (Ergenç, 2012: 75, 87).

Bolu'nun tarihi gelişimine baktığımızda yukarıda sıralanan özelliklerin hemen hepsini yansıttığını görürüz. Eski Cami Mahallesi şehrin en eski camilerinden biri olan Yıldırım Bayezid Camii'nin etrafında kurularak şehrin merkezinde yer almıştır. Hemen karşısında Taş Han bulunmaktadır. Bolu nüfus ve temettuat defterlerinde zikredilen mahalleler bu merkez mahalle etrafında kurulup gelişmişlerdir.

I. Mahallenin Adı

Yıldırım Bayezid Camii, Bolu'nun en eski ve en büyük camilerinden biri olduğu için geleneğe uygun olarak belgelerde “*Cami-i Kebir*” adıyla anılmaktadır. Mahallede buna bağlı olarak Cami-i Kebir Mahallesi adını almıştır. 1840 tarihli Bolu nüfus defterinde mahalle “*Cami-i Kebir*” adıyla kayıt edilmiştir (BOA. NFS: d. Nr. 679, 3) Bu husus belge 1’de gösterilmiştir.

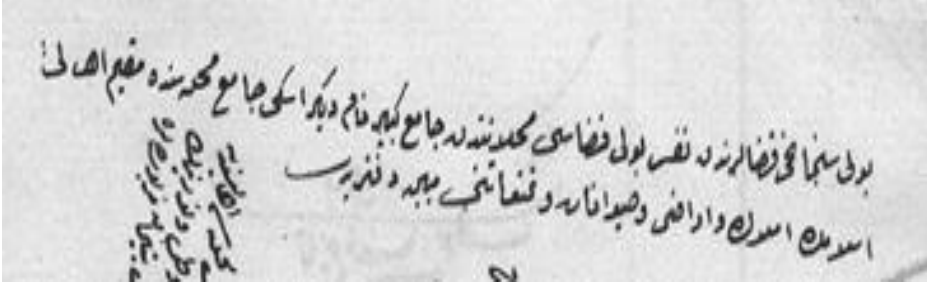
Belge.1. Mahalle-i Cami-i Kebir Der Nefs-i Bolu

Ancak mahalle kimi zaman ise “*Eski Cami Mahallesi*” olarak anılmıştır. Bu isimlendirmenin yine şehir merkezinde yer alan İmaret Cami ile bir ilgisi olsa gerektir. Çünkü 1840 tarihli Bolu nüfus defterinde bir mahallenin ismi “*İmaret Nam-ı Diğer Yeni Cami Mahallesi*” şeklinde kayıt edilmiştir (BOA.

NFS, d. Nr 696, 131). Bu bilgidenden de anlaşılacağı üzere İmaret Camiine, inşa edildiğinde aynı zamanda Yeni Cami adı verilmiş bunun üzerine daha önce inşa edilmiş olan Yıldırım Bayezid Cami ise Eski Cami adıyla anılmaya başlanmıştır. Ancak Cami-i Kebir kullanımı tam olarak terk edilmemiş her iki isimde eş zamanlı olarak kullanılmıştır. Bu husus 1844 tarihli temettuat defterinde şu şekilde kayıt edilmiştir. “*Bolu Sancağı Kazalarından Nefs-i Bolu Kazası Mahâllatından Cami-i Kebir Nam-ı Diğer Eski Cami Mahâllesinde Mûkim Ahali-i İslam’ın Emlâk ve Arazi ve Hayvanat ve Temettuatını Mübeyyin Defteridir*” (BOA. ML. VRD. TMT. d. Nr. 3105, 2) . Bu husus belge 2’de gösterilmiştir.

Belge. 2. Cami-i Kebir Nâm-ı Diğer Eski Cami Mahallesi

Cumhuriyet döneminde ise mahalle, Cami-i Kebir’in Türkçe karşılığı olarak Büyük Cami Mahallesi olarak anılmaya başlamıştır.

II. Mahalle Yönetimi ve Görevliler

Osmanlı Devleti’nin taşra yapılanmasında mahalle önemli bir temel yönetim birimidir (Ergenç, 2012: 78). Mahalleyi önemli kılan husus onun idarecisi konumunda olan muhtarın yüklendiği görev ve sorumluluklardır. Asayişin temini, bir tür iç pasaport diyebileceğimiz mürur tezkerelerinin düzenlenmesi, nüfus sayımları ve yoklamalarında yer almak, askerlik işlerinin yürütülmesi, vergilerin tevzi ve tahsili ve halk ile idari birimler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi gibi belli başlı konular muhtarın görevleri idi (Güneş 2014: 69-121). Osmanlı Devleti’nde muhtarlık teşkilatı ilk kez 1829’da İstanbul’da Bilâd-ı Selase’de (Galata, Eyüp, Üsküdar) kuruldu. Buralarda her mahalleye Muhtar-ı evvel ve Muhtar-ı Sani adıyla birer muhtar tayin edildi (Çadırcı, 2007: 13; Ortaylı, 2000: 108). İstanbul’daki muhtarlık uygulamasından başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

Osmanlı Teşkilatının Alt Birimi Mahalleye Bir Örnek: Bolu Eski Cami Mahallesi

Taşradaki ilk muhtarlık uygulaması ise Kastamonu'da olmuştur. Kastamonu sancağı mütesellimi Dede Mustafa Ağa bölgede yaşanan bir karışıklığı ortadan kaldırıp huzuru tesis etmek adına İstanbul'daki muhtarlık uygulamasını örnek alarak 1833 yılında taşradaki ilk muhtarlık uygulamasını başlatmıştır. Yaptığı uygulamayı ve elde ettiği başarıyı bir rapor haline getirerek İstanbul'a göndermiştir. Bu uygulamadan memnun kalan dönemin padişahı II. Mahmud taşraya gönderdiği emirler ile her eyalet, sancak ve kazada muhtarlık teşkilatının ihdas edilmesini buyurmuştur. Bu gelişme üzerine pek çok belde konuyla ilgili gerekli çalışmaları başlatıp sonuçlarını İstanbul'a bildirmiştir (Güneş, 2014: 22-26). Muhtarlık teşkilatının kurulması için çalışma başlatan beldelerden biri de Bolu olmuştur. Bolu'da 19 Haziran 1834'te yapılan ilk muhtarlık seçimlerinde Eski Cami mahallesinde Muhtar-ı Evvel olarak Seyyid Hafız Hüseyin, Muhtar-ı Sani olarak ise mahalle sakinlerinden Halil Efendi seçilmiştir (BOA, A.RSK. d. Nr.672, 1,2). Böylece Bolu taşrada muhtarlık teşkilatının ilk uygulandığı beldelerden biri olmuştur.

Eski Cami-i Şerif Mahallesi muhtarı 1840 tarihli nüfus defterinde 1 numaralı hanede ikamet eden Çobanoğlu Boyacı Halil Usta olarak kayıt edilmiştir (BOA. NFS, d. Nr. 696, 2). 1844 tarihli temettuat defterinde ise 2 numaralı hanede ikamet eden Ateşlioğlu Abdurrahman oğlu Mehmed'in mahallede kiracı olmasına rağmen vaktiyle yapılan bir sayımda muhtar sıfatıyla görev aldığı için yerli hanesine kayıt edildiği belirtilmektedir (BOA. ML. VRD. TMT. d. Nr. 3105, 2)

B. İmam ve Müezzin

Hiç şüphesiz imam ve müezzinlerin temel görevi mahallede din hizmetlerinin yerine getirilmesidir. Bu görevinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nde topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri imamlar alır (Beydili, 2000: 181). Muhtarlık teşkilatı kuruluncaya değin yukarıda muhtarlık için sıralanan görevlerin tamamı imamın uhdesinde idi. Muhtarlık teşkilatı kurulmuş olmasına rağmen imamın mahalledeki idari işlevi son bulmamıştır. Adı geçen hizmetlerin yerine getirilmesinde muhtara yardım etmiş ve kimi zaman ise ihtiyar heyeti içinde yer almıştır (Çadircı, 1991: 40).

Eski Cami-i Şerif mahallesinin imamı 1840 yılı itibarıyla 45 yaşındaki Hacı Hasan oğlu Osman'dı. Ancak imamlık yaptığı mahallede değil bu mahalleye çok yakın olan Çukur Mahallesi'nin 5 numaralı hanesinde ikamet

ediyordu (BOA. NFS, d. Nr. 696, 10). Eski Cami-i Şerif Müezzini ise Halil oğlu Ebubekir idi. Müezzin Ebubekir de Çukur Mahallesinin 32. hanesinde ikamet ediyordu (BOA. NFS, d. Nr. 696, 13). Günümüzde Bolu'da Çukur adında bir mahalle bulunmamaktadır. Ancak Bolu Belediyesi'nin bulunduğu mahalle vaktiyle Çukur Mahallesi olarak anılıyordu. Bu gün Eski Cami ile Belediye binasının birbirlerine karşı konumları göz önünde bulundurulduğunda bu iki mahallenin yakınlığı bir kez daha vurgulanmış olur.

III. Eski Cami Mahallesinin Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde yapılan nüfus sayımlarının öncelikli amacı asker potansiyelini belirlemek ve vergi mükelleflerini tespit etmektir. Bundan dolayı 1880'lere kadar nüfus sayımlarında sadece erkek nüfus sayılmıştır. 1840 nüfus sayımında Eski Cami-i Şerif Mahallesi'nde 58 hanede ikamet eden 112 erkek nüfus kayıt edilmiştir. Buna göre erkek sayısı kadar kadın olduğunu kabul edersek $112 \times 2 = 224$ kişi olarak 1840 itibarıyla Eski Cami-i Şerif Mahallesi'nin tahmini nüfusunu tespit etmiş oluruz. Bolu genelini görmek açısından aşağıdaki tabloda mahallelerin tahmini nüfusları verilmiştir.¹

Tablo:1 1840 Yılı İtibarıyla Bolu Merkez Mahallelerinin Nüfusu

MAHALLELER	Hâne Sayısı	Erkek Nüfus	Tahmini Toplam Nüfus
Eski Cami-I Şerif Mahallesi	59	112	224
Çukur Mahallesi	35	72	144
Semerkand Mahallesi	89	211	422
Hoca Bey Mahallesi	26	67	134
Akmescid Mahallesi	34	81	162
Karamanlı Mahallesi	123	255	510
Gölyüzü Mahallesi	110	205	410
Karaçayır Mahallesi	141	319	638

¹ Mehmet Süme, "Bolu Nüfus Defteri: 1840" IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Koroğlu Sempozyumu Bildirileri, Yayına Hazırlayan, Erol Öztürk, Ankara, 2015, s.344-345.

Osmanlı Teşkilatının Alt Birimi Mahalleye Bir Örnek: Bolu Eski Cami Mahallesi

Akpinarmahallesi	211	473	946
İmaret Nam-ı Diğer Yeni Cami Mahallesi	30	77	154
Aslahaddin Mahallesi	35	72	144
Debbağlar Mahallesi	106	266	532
Türk/Müslüman Toplam	999	2210	4420
Ermeniyan-ı Yeni Mahallesi	79	171	342
Ermeniyan-ı Eski Mahallesi	61	155	310
Gayri Müslim Toplam	140	326	652
Genel Toplam	1139	2536	5072

Tabloda yer alan nüfus miktarı mahallelerin geçmişi hakkında bize bir takım ipuçları verir. Böylelikle günümüzle bir karşılaştırma yaparak mahallelerin gelişimi hakkında da bilgi elde edebiliriz. Ayrıca günden güne biraz daha büyüyerek yerleşim olarak Bolu Ovasına yayılan şehrin tarihi mahallelerinin de hangileri olduğunu yine bu tabloda yer alan bilgilerden öğrenebiliriz. Adı geçen mahallelerin Eski Cami mahallesine göre konumlarını göz önünde bulundurduğumuzda bu mahallelerin Eski Cami mahallesinin etrafında sıralandığını görür böylece Eski Cami mahallesinin şehrin merkezinde yer aldığına bir kez daha şahit oluruz. Eski Cami-i Şerif Mahallesi nüfusu Bolu'nun diğer mahalleleriyle kıyaslandığında bu mahallenin ortalama değerlere sahip bir mahalle olduğu ortaya çıkmaktadır.

IV. Eski Cami Mahallesinin Ekonomik Yapısı

Osmanlı şehir planına egemen olan unsurlar yukarıda belirttiğimiz gibi cami, bedesten ve imaret siteleridir. Şehre gelen yollar buralarda sonuçlanır ve aralarında düzenli bir bağ vardır. Şehrin asıl merkezini Caminin yanında bedesten oluşturur. Bu merkezden diğer noktalara doğru bir yayılma görülür (Ergenç, 2012: 88). Eski Cami Mahallesi sahip olduğu konum ve taşıdığı özellikler ile Osmanlı şehrinin bu genel özelliklerini yansıtır. Eski Cami'nin hemen yanı başında Taşhan bulunmaktadır. Çarşının bir birine paralel uzanan uzun ve dar sokaklarında çeşitli meslek grupları faaliyet göstermiştir. Mahalle esnafının büyük bir bölümü kendi dükkânında faaliyetlerini sürdürürken bir kısmı kiracı konumunda idi. Örneğin 37 numaralı hanede ikamet eden Tüfekçi esnafından Boşnak oğlu Süleyman, İmaret mahallesinden Katipoğlu Hacı Ali'ye ait olan dükkânda yıllık 60 kuruş bedel ile kiracı idi (BOA. ML. VRD. d. 3105,

15). Yıllık kiralar dükkânın konumu ve büyüklüğüne göre 30 ile 100 kuruş arasında değişiyordu. (BOA. ML. VRD. d. 3105, 15). Eski cami Mahallesi bu ekonomik özelliklerini günümüze taşımıştır. Hatta şehrin tam merkezinde yer aldığı için mahalle neredeyse ikamet edilen bir yer olmaktan çıkıp bir çarşıya dönüşmüştür. Bundan dolayı bugün Eski Cami Mahallesi dediğimizde akla öncelikle Yukarı Çarşı adıyla anılan çarşı gelmektedir. Eski cami mahallesi sakinlerinin icra ettikleri meslekler tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Eski Cami Mahallesi Sakinlerinin İcra Ettikleri Meslek ve Sayıları (1840-1845)

Meslek Adı	Meslek Sayısı	Meslek Adı	Meslek Sayısı
Attar	1	Eskici	2
Aşçı	1	Hancı	1
Bakkal	3	Kadayıfçı	2
Berber	2	Kahveci	4
Beygirci	1	Nalbant	2
Boyacı	2	Rençber	1
Çubukçu	2	Şerbetçi	2
Dikici	2	Tüfekçi	1
Duhancı (Tütüncü)	1	Yazıcı	1
Dülger (Taş Ustası)	2	Yemenici	1
Ekmekçi	3	Suvari Zabiti	2

Mahallede 27. ve 36. hanelerde ikamet eden süvari zabitleri hariç kamu görevlisi bulunmuyordu. Ayrıca kayıtlarda “*ziraat erbabı*” olarak zikredilen çiftçi de yoktu. Defterlere “*rençber*” olarak kayıt edilenler ise çiftçi değildi. Rençber günümüzde her ne kadar çift deyimi yerine kullanılıyorsa da geçmişte ağır işlerde çalışan ırgat, işçi, amele veya hamal için kullanılan bir tabirdi (Devellioğlu, 1984: 1062). Bununla birlikte birçok ailenin azda olsa tarla ve bahçeye sahip olduğunu görüyoruz. Ancak bunların yüzölçümleri küçük olduğu için ancak ailenin kendi buğday veya arpa ihtiyacını karşılıyordu. Nispeten büyük arazileri olanlar ise tarım faaliyetlerini çoğu zaman mesleği çiftçi olan civar köylerdeki kimselerle ortaklıklar kurarak sürdürüyorlardı. Örneğin 52 numaralı hanede ikamet eden Çolakbeyoğlu Salih’in oğlu Mustafa Bolu merkez

köylerinden Sarıcalardan Nazıroğlu Ahmed ve Sazak Nahiyesi Köylerinden Bahçeköy ahalisinden Hacı Mehmed ile ortaklık kurmuştu. (BOA. ML. VRD. d. Nr. 3105, 21). Temettuat verilerine göre Eski Cami Mahallesinde ortalama olarak kişi başına 400,5 kuruş gelir düşmüştür. (Karakaş, 1995, 26).

V. Eski Cami Mahallesi'nde Sosyal Hayat

Eski Cami Mahallesi çarşı ile iç içe geçmiş, Bolu'nun diğer mahalleleri ile kıyaslandığında orta büyüklükte bir mahalle idi. Mahalleye civar yerleşim birimlerinden gelenler geldikleri beldenin adıyla anılmışlardır. Ekinciklioğlu Ekmekçi Mustafa ve Dadanlı Hatiboğlu Ali buna örnek olarak verilebilir (BOA. NFS, d. Nr 696). 1840 tarihli Bolu nüfus defteri kayıtları bize mahallede aile bağlarının sıkı buna bağlı olarak güçlü bir dayanışmanın olduğunu göstermektedir. Hane 21'de ikamet eden Salih Efendi 12 yaşında Hüseyin ve 1 yaşında Hasan adındaki iki kayın biraderini kendi hanesine kayıt ettirmiştir. Öyle anlaşılıyor ki bu çocukların her türlü ihtiyacı hane reisi Salih Efendi tarafından karşılanıyordu. Hane 23'te ikamet eden 40 yaşındaki İmamoğlu Mehmet 30 yaşındaki amcasının oğlu Eskici Ahmed'i kendi hanesine kayıt ettirmişti. Yine mahalle sakinlerinden Kutucuoğlu Ali damadı Ali ile birlikte 20 numaralı hanede ikamet ediyordu. Çeşitli akrabalık bağları bulunan bu insanların bir arada yaşamasının başta ekonomik olmak üzere çeşitli nedenleri olabilir. Ancak nedeni ne olursa olsun mahallede bir dayanışmanın olduğu gerçektir. Eski Cami Mahallesi'nde bir hanede ortalama 5 kişi yer alıyordu. Bu oran Osmanlı Devleti'nde bir hanenin 5 kişiden meydana geldiği yönündeki genel kabullere uymaktadır (Barkan, 1951: 1-25). Mahalledeki en yaşlı kişi 18 numaralı hanede ikamet eden 75 yaşındaki Minnetoğlu Çiftçi Hüseyin idi. En küçük yaş olarak ise 1 yaşında beş erkek çocuk kayıt edilmiştir. Yaşlı sayılabilecek olan kişiler 50-55 yaş aralığında yoğunlaşırken nüfusun çoğunluğunun 40 yaşın altında olduğu görülmektedir. Bu husus Bolu eski Camii Mahallesi'nin dinamik bir nüfusa sahip olduğunu gösterir.

SONUÇ

Mahalle, Osman Nuri Ergin'in deyimiyle Osmanlı idaresinde mülki, beledi ve adli teşkilatın ilk basamağıdır. Bir başka deyişle mahalle hem merkezi idare hem de yerel yönetim birimlerinin en alt halkasıdır. Bu itibarla Osmanlı Devleti'nde merkezi idare ve yerel yönetimlerin getirdiği yenilikler öncelikle mahallede uygulama alanı bulmuştur.

Bu çalışmamızda Osmanlı Devleti'nde merkezi mahallenin özelliklerini belirterek Bolu'da bu özellikleri taşıyan Eski Cami Mahallesi'ni tanıtmaya çalıştık. Buna göre, fiziki yapılanmada İslam şehri örneğinde olduğu gibi Osmanlı şehri de merkezi bir cami, adını çoğu zaman camiden alan mahalle ve pazar yerinin etrafında kurulan diğer mahallelerden oluşmuştur. Yapmış olduğumuz bu çalışmada Bolu Eski Cami Mahallesi'nin adının nereden geldiğine ilişkin bilgiler tespit ettik. Mahalle yönetimi söz konusu olduğunda muhtarlık teşkilatının taşrada ilk uygulandığı beldelerden birinin de 1834 tarihi itibarıyla Bolu olduğu bilgisine ulaşarak Eski Cami Mahallesi'nin ilk muhtarını belirledik. Mahallenin nüfusuna ilişkin tahmini olarak belirlediğimiz toplam 224 sayısı Eski Cami Mahallesi'nin Bolu'daki diğer mahallelerle kıyaslandığında orta büyüklükte bir mahalle olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Eski Cami Mahallesi, Bolu'da merkezi mahalle olma rolünü üstlenmiştir. Bu yönüyle Osmanlı merkez mahallesinin bütün özelliklerini taşımıştır. Merkezi bir caminin etrafında kurulduğu için dini, bünyesinde Taş Han gibi bir alış veriş merkezini barındırdığı için iktisadi, bunlara bağlı olarak sosyal ve kültürel etkinliklerin en yoğun yaşandığı mahalle Eski Cami Mahallesi olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA
(1844/1845) ML. VRD. TMT. d. Nr. 3105.
(1834) A.RSK. d. Nr. 672.
(1831). NFS. d. Nr 679.
(1840). NFS. d. Nr. 696.
(1844). ML. VRD. TMT. d. Nr. 3105.

2. Tetkik Eserler

Barkan, Ö. Lütfi (1951). "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi" *Türkiyat Mecmuası* X: İstanbul:1-25.

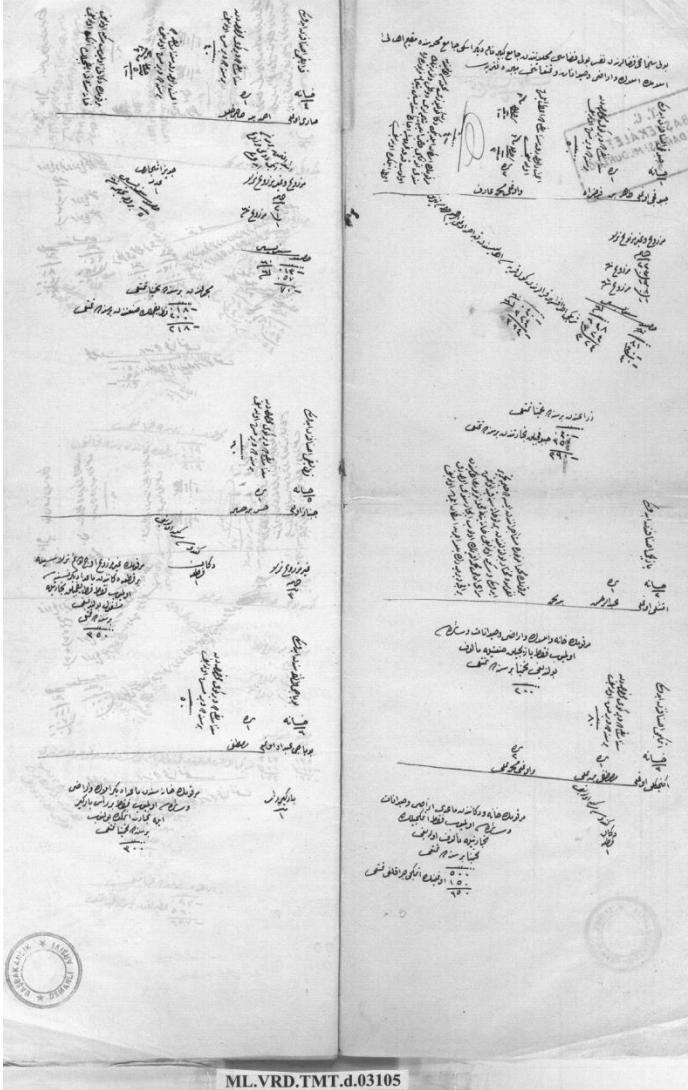
Bayartan, M. (2005). *Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri*, İstanbul. *Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S. 13, İstanbul: 85-98.

Osmanlı Teşkilatının Alt Birimi Mahalleye Bir Örnek: Bolu Eski Cami Mahallesi

- Beydili, K. (2000). İmam Osmanlı Devleti'nde İmamlık, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, C.22. İstanbul.
- Cansever T. (2010). *Osmanlı Şehri*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çadırcı, M.(2007). *Tanzimat Sürecinde Ülke Yönetimi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Devellioğlu, F. (1984). *Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ergenç Ö. (2012). *Osmanlı Tarih Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güneş, M. (2014). *Osmanlı Döneminde Muhtarlık ve İhtiyar Meclisi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kuban, D. (1968) *Anadolu Türk Şehri ve Tarihi Gelişimi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler*, *Vakıflar Dergisi*, S.3, İstanbul: 53-73.
- Miller Donald L, “Lewis Mumford: Urban Historian, Urban Visionary”, *Journal of Urban History*, 1996, C.XVIII, S.3.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Süme, Mehmet, “Bolu Nüfus Defteri: 1840” IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri, Yayına Hazırlayan, Erol Öztürk, Ankara, 2015, ss. 340-351.
- Şahin İ. (2010). *Osmanlılarda Şehir*, *DİA* , C. 38, İstanbul: 441-446.
- Uğur, Y. (2005). *Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği:Yaklaşım Konular Kaynaklar*, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.6, İstanbul: 9-26.

EKLER

EK:1. 1844 Tarihli Eski Cami Mahallesi Temettuat Defteri İlk sayfası

ML.VRD.TMT.d.03105

Osmanlı Teşkilatının Alt Birimi Mahalleye Bir Örnek: Bolu Eski Cami Mahallesi

EK : 2. 1840 Tarihli Bolu Nüfus Defteri Kapağı ve Eski Cami-i Şerif Mahallesi İlk Sayfası

